

تکمیل

ویژگی های الگوی پدری امام علی(ع) در منابع اسلامی

سر تعظیم در پیشگاه پدر امت

محمدصادق کفیل

دین پژوه

سیزده رجب مصادف با ولادت با سعادت حضرت امیرالمؤمنین علی(ع) است که به زیبایی روز پدر هم نامگذاری شده و یادآور میلاد شخصیتی است که وجود گرانقدرش همان طور که سرشار از تقوا و پرهیزگاری، حکمت و دیانت و شجاعت و عدالت بود به‌عنوان پدری مهربان وظایف پدری را نیز در عالی‌ترین و کامل‌ترین وجه خود انجام می‌داد. سالروز میلاد چنین شخصیتی فرصتی مبارک برای همه ماست تا دروازه پدر که سراسر معنی و محتوا و سرشار از ارزش و رحمت است تأمل و تفکر کنیم و سر تعظیم در پیشگاه همه پدران این سرزمین فرود بیاوریم. از این رو بازخوانی مقام، منزلت و جایگاه پدری امیرالمؤمنین علی(ع) به‌عنوان یک الگوی حقیقی و راستین پدر در جامعه اسلامی و توجه به جایگاه پدر در منابع اسلامی بویژه صحیفه سجادیه، تلاشی است تا ضمن قدردانی از نقش و جایگاه پدر به گونه‌ای حق ایشان را ادا نماییم.

- مقام پدری امیرالمؤمنین علی(ع)**

پدر فرزندان خود، حضرت علی(ع) «ابوالحسن والحسین، ابوالسبطین، ابوالزینبیین، ابوالریحان‌تین» است. زوایای زندگی امام علی(ع) در ابعاد مختلفی، در خور اندیشه و بررسی و الگوبرداری است. از جمله ابعاد زندگی حضرت، نقش پدری ایشان در کانون گرم خانواده است. امام علی(ع) الگویی ممتاز از پدری نمونه را به پدر وقتی جهانیان عرضه کرده است، سبک زندگی این امام همام و نوع ارتباط و تعامل ایشان با خانواده و فرزندان خود، بیابنگار اوج شفقت و مهربانی آن حضرت نسبت به فرزندان خود است.قلب ایشان معدن نرمی و خوش رفتاری و حسن خلق با اطرافیان است. شدت علاقه حضرت به فرزندان را در نامهٔ ۱۳ نهج

می‌فرماید: «تو را جزئی از خود، بلکه همه وجود خود یافتم، به گونه‌ای که اگر به تو آسیبی رسد، چنان است که به من رسیده‌و اگر مرگ به سراغ تو آید، گویی به سراغ من آمده است. کار تو را چون کار خود دانستم و این وصیت به تو نوشتم تا تو را پشتیبانی بود، خواه من زنده بمانم و در کنار تو باشم، یا بمیرم.» این نوع جملات عاطفی، دلسوزی حقیقی آن حضرت را در حق فرزندان خویش می‌رساند.

- پدرنامه(ع)**

در روایتی امام علی(ع)می‌فرماید: «شندیم از رسول خدا که می‌فرمود: من و علی پدران این امت هستیم و حق ما بر آنان از حق پدرانشان که آنان را به دنیا آورده‌اند، بیشتر است زیرا ما آنان را در صورت اطاعت، از آتش جهنم نجات داده و به قرارگاه ابدی (بهشت جاوید) می‌بریم و بواسطه عبودیت خدا، به برگزیدگان آزاده ملحق می‌سازیم.» (علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۳، ۲۵۹).

بنابراین یکی از فضایل علی(ع) «ابوالانمه»بودن ایشان است و سایر انمه(ع) فرزندان ایشان هستند. پدر امامان عنوانی

است که رسول خدا در حق ایشان فرمود:

«نَبَتْ اِإِمَامًا، اِبْوَالْاَئِمَّةَ اَحَدَ عَشَرَ مِنْ صُلْبِکَ»

(بحارالانوار،ج۳۶، ص۳۵) (۳۵)

از اینکه خداوند عالم کائنات را به خاطر سید لولاک، حضرت محمد(ص)خلق کرد، جز علی شخص دیگری را شایسته عنوان پدری این امت ندانست.

پدری امیر مؤمنان امام علی(ع)مقتضی این معناست که آن حضرت تمام تلاش خود را به‌عنوان قیم، ولی و سرپرست به کار گیرد تا امت در مسیر اصلاح و تربیت صحیح اسلامی قرار گیرد.

پیامبر(ص) امیرمؤمنان را در مقام ابوت و پدری امت قرار می‌دهد، انتساب امت به ایشان را به ما گوشزد می‌کند. زیرا پدر یکی از راه‌های انتساب است. پس وقتی خود را منسوب به پدری چون مولا علی(ع) می‌دانیم از سایر امت‌ها باز شناخته می‌شویم. اینگونه است که بر اساس آیات قرآن راه شناسایی امت حق از باطل در دنیا و آخرت انتساب علی(ع) است. از آنجا که شرط قبولی پدری توسط امیرالمؤمنین(ع) اطاعت امت از حضرت است، بنابراین اگر ما ارتباط خود را با امیرمؤمنان از مصادیق ارتباط پدر و فرزندی قرار دهیم بهتر و آسانتر می‌توانیم با او ارتباط برقرار کرده و از عنایات و توجهات آن حضرت بهره‌مند شویم و اطاعت از فرمان‌ها و رهنمودهای ایشان برای ما آسان‌تر و دلپذیرتر خواهد شد.

انسان خاکی برای درک جایگاه ولایت امام معصوم باید مقام و جایگاه پدری را قدر بشناسد و همین که مقام پدر حقیقی امت را شناخت در مسیر هدایت و تربیت این پدر قدم بردارد. بنابراین برای درک جایگاه و مقام ولایت امام معصوم و رسیدن به قرب الهی ابتدا باید جایگاه پدر را در خانواده شناخت، بردستان لرزان پدر بوسه زد، مطیع او امرش بود و مقامش را ارج نهاد، از این رو در ادامه به برخی وظایف فرزندان در مقابل والدین اشاره می‌شود.

- وظیفه فرزندان نسبت به جایگاه والدین**

در فرهنگ اسلامی محوری‌ترین حقوق در خانواده از آن پدر و مادر است، در مکتب انبیای الهی و همه نحل‌های بشری نیز آموزش ممتاز احسان به والدین مورد توجه قرار گرفته است. از این رو توصیه بود «وَالْمَخْصُوصُ بِالْأَخُوَّةِ» (بحارالانوار، ج ۹۷، ص ۲۸۷)

«سلام بر پدر امامان و دوست پیامبر، همان که به جهت برادری پیامبر(ص) امتیاز ویژه یافت.»

در میان چهارده معصوم(ع) از نظر علم، قدرت و سایر فضایل ذاتی تفاوتی نیست، همه و همه نور واحدند، اما امیرالمؤمنین(ع) فضیلتی دارند که سایر انمه طاهرین(ع) در مقابل آن متواضعند و آن ابوالانمه بودن ایشان است و یکی از افتخاراتشان را اتصال به والدی مانند امیرالمؤمنین می‌دانستند. به‌عنوان نمونه به خطبه امام سجاد(ع) در مجلس یزید اشاره می‌شود که امام علی اینگونه خود را معرفی فرمود «انا ابن محمد المصطفی، انا ابن علی المرتضی، انا ابن فاطمه الزهرا.»

پدر امت آسمانی اسلام جایگاه پدری ولایت پدر را محور تمدن‌سازی بشریت و حرکت در صراط مستقیم بندگی و رسیدن به کمال الهی عنوان می‌کند. در عالم افلاک بعد

”

پیامبر(ص) امیرمؤمنان

را در مقام ابوت و پدری

امت قرار می‌دهد،

انتساب امت به ایشان را

به ما گوشزد می‌کند. زیرا

پدر یکی از راه‌های انتساب

است. پس وقتی خود را

منسوب به پدری چون

مولا علی(ع) می‌دانیم از

سایر امت‌ها باز شناخته

می شویم. اینگونه است

که بر اساس آیات قرآن

راه شناسایی امت حق

از باطل در دنیا و آخرت

انتساب علی(ع) است

از محبت خداوند به بندگان، زیباترین محبت، محبت والدین به فرزندان است و از بین پدر و مادر به‌دلیل ظرفیت بالای مهرورزی که خدا در وجود زنان قرار داده، مهر مادرانه بسیار بیشتر و نیرومندتر از محبت‌های پدرانه است، لذا حضرت از خدا می‌خواهد عطفوتی مادرانه با والدین خود داشته باشد.

باز در جای دیگری از همین دعا می‌فرماید: «برای ایشان نرم و دلم را برای آنان مهربان ساز و مرا نسبت به آن دو همراه و بر آنان دلسوز بگردان.»

- اطاعت بارغبیت**

امام معصوم(ع) از خدا درخواست می‌فرماید که در راه وظیفه مهم خدمت‌رسانی به والدین، با نشاط و رغب باشد و آنچنان برایش گوارا باشد که خوابیدن برای کسی که بسیار مایل به خواب است و نوسیدن برای کسی که بسیار تشنه است، گوارا است:

«و فرمان‌برداری‌ام را نسبت به پدر و مادرم و احسان به آن دورا به چشمم سرورانگیزتر از خواب تازه خوابیده و دل گوارا تر از نوشیدن تشنه قرار ده.»

سید الساجدین(ع) می‌فرماید: خداوندا چنان کن که رأفت و مهر من با والدینم، از سر تکلیف، یا توأم با کم حوصلگی نباشد. حضرت در این فراز از دعا به نکته تربیتی روان شناختی مهمی اشاره می‌فرماید که توجه به آن می‌تواند به اصلاح شیوه رفتار فرزندان با والدین منجر شود. نکته این است که احسان و نیکی فرزند همراه با احساس زحمت و رنج، اثر لازم را در شاد کردن خاطر والدین و انبساط قلبی آنها ندارد و بدیهی است که چنین خدمت‌رسانی و احسانی، نمی‌تواند برکتی را که وعده داده شده، به برافغان بیاورد. تفاوت بسیاری میان

خدمت مشتاقانه و خیرخواهانه، با خدمت از روی اجبار و بدون شوق وانگیزه وجود دارد. خدمت متواضعانه فرزند باید از روی رحمت و رغبت و عشق باشد، عشقی که از معرفت به حق والدین و قدرشناسی فرزند ریشه گرفته باشد.

- سخن گفتن گرمانه**

از مصادیق تکریم و معاشرت نیکو با والدین، رعایت حرمت و ادب کلامی در برابر آنان است. امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه، طلب اینگونه سخن گفتن و ادب و لطف در کلام را نسبت به والدین به پیروان خویش می‌آموزد و می‌فرماید:

«معبودا! صدایم را برای آن دو آهسته و گفتارم را برای آنان خوشایند فرما.»

- نادیده‌گرفتن خطاهای والدین**

حق دیگری که فرزندان در مقابل والدین دارند، عفو از تقصیراتی است که در مورد ایشان از پدر و مادر سرزده، زیرا میزان تقصیر آنها در حق فرزند قابل مقایسه با زحمات ایشان نیست. از این رو فرزندان باید با حسن ظن، آنان را در کم‌کاری‌ها یا زیاده روی‌هایشان معذور بدانند و رفتارشان را حمل بر تقصیر عمدی نکنند. علاوه بر این چشم پوشی‌ها و حسن ظن‌ها، برای والدین خود دعا و طلب مغفرت کند.

امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه، با توجه به وظیفه چشم پوشی و حسن ظن، والدین را از تقصیر و مسامحه و کم‌کاری مبرا نموده، آنگاه برای جبران کرامت‌های وصف‌ناپذیر والدین، راهکار شایسته‌ای آموخته و آن دعا کردن در حق ایشان است.

«هرچه که آن دو، با گفتار تند و کردار ناپسند بر من تعدی کرده‌اند، یا حقی از من ضایع کرده‌اند، یا در وظیفه خود کوتاهی نموده‌اند، من از آنها در گذشتم و بخشیدم و از تو می‌خواهم که تبعات آن را از ایشان برداری.»

فرهنگ‌های مختلف در دنیا که اعتراض به والدین ستعمار را روا می‌دارند، آموزه‌های اسلامی در قرآن و سیره معصومان؛ شورش فرزندان نسبت به والدین و گسست رابطه عمیق آنان را به‌دلیل یک رفتار خطا و ستمکارانه آنان را هرگز روانمی‌دارد و آن را بی‌معرفتی در مقابل خدمات جانی و مالی و عاطفی پدر و مادر می‌شمارند زیرا موجب گسست رابطه عمیق و فطری میان

فرزندان و والدین می‌شود. این دعای شریف موارد دیگری از حقوق، وظایف شناختی، رفتاری و عاطفی فرزندان نسبت به والدین، چون (سیاسگذاری و حق شناسی، ترجیح خواسته‌های والدین بر خود و دیگران، زیاد دانستن احسان کم والدین و کم انگاشتن نیکی خود و...) مطرح شده است که توجه به آنها ما را در انجام رسالت خویش نسبت به جایگاه والدین رهنمون می‌سازد. دستورات گرانقدر برگرفته از قرآن و کلام معصومین(ع)، دستمایه‌ای از آموزه‌های ثقلین است برای فرزندان و چراغی روشنگر در مسیر تحکیم ارزش‌های خانواده که فراراه متمسکین به قرآن و عترت خواهد بود و نقشی مهم در اعتلای فرهنگ دینی جامعه‌ایفا خواهد نمود.

خدا به گاه شبیه دعوت‌شان گمراهی است و راهنمای‌شان کوری». لذا در دستورات خویش می‌فرمودند، از شبیه حذر کنید؛ زیرا که شبیه به قصد فتنه (گمراه‌سازی) ساخته شده است. حتی در نامه‌ای به معاویه فرمودند: «از شبیه و اشتباه افکنی‌های آن ببرهیز، زیرا دیرزمانی است که فتنه، پرده‌های سیاه خود را گسترده و تاریکی آن، دیدگان را فروپوشانده است.»

همچنین ایشان در کلامی، منفورترین افراد نزد خداوند متعال را کسی معرفی می‌کنند که در شبهات حرکت کرده و از جهل مردم برای ایجاد شبیه استفاده می‌کند. لذا همیشه مردم را از درنگ در شبهات و پیمودن راه گمراهی بر حذر می‌داشتند و می‌فرمودند: «هیچ پارسانلی چون درنگ کردن هنگام روبرو ر شدن با شبیه نیست.»

اینان هم‌اکنون امام حسن مجتبی(ع) را نیز به سکوت نزد شبیه فراخواند و دستور می‌داد در امور که شبیه ایجاد شده است برای رفع آن به عالم مراجعه کنند. ایشان جایگاه خاندان رسالت(ع) را هدایت و فرستاده خداست، او را با دین بلند و آوازه و نشانه برگزیده و کتاب نبشته و نور درخشان و پرتو تابان و فرمان آشکار و جداکننده حق از باطل فرستاد تا شبهات مسیرحق و کج‌اندیشی آنان می‌شود. امیرالمؤمنین(ع) در تعریف و اثرات شبیه می‌فرماید: «شبیه به این دلیل شبیه نامیده شده‌ که شبیه حق است، اما اولیای خدا هنگام شبیه، روقبای تعالیم دین راشان یقین است و راهنمای‌شان راه راست، ولی دشمنان

علی(ع) نزد رسول خدا(ص) رفت و شدی داشت که کسی جز او نداشت. همین طور رسول خدا(ص) نزد علی رفت و شدی داشت که برای کسی جز او نبود.

هنگامی که معاویه با سعد بن ابی وقاص خواست تا امیرالمؤمنین(ع) را لعن کند، با بیان ویژگی‌های ایشان یادآور شد که اگر یکی از این فضائل را داشت از همه نعمت‌های دنیوی برای ایشان برتر بود. وی معتقد بود، علی(ع) در نیکی‌های ما با ما شریک است ولی ما با او در نیکی‌هایش شریک نیستیم. جایگاه ایشان چنان بلند و باعظمت بود که ابن عباس می‌گوید، هنگامی که ایشان سکوت می‌کرد، ما جرات نمی‌کردیم با او صحبت کنیم.

امیرالمؤمنین علی(ع) با علم فراوان، شجاعت، سخاوت، فصاحت و بلاغت، معنویت این ویژگی‌ها را به رخ عالمیان کشیده‌اند.

- نصرت اسلام**

امیرالمؤمنین(ع) تنها شخصیت اسلامی است که از ابتدای سنین کودکی با رسول خدا(ص) ارتباط داشته و در دامان ایشان بزرگ شده است و به اعتراف منابع فریقین اولین مسلمان بوده است.

ایشان در مواضع مختلف به یاری اسلام و رسول خدا(ص) پرداخته‌اند و عدم حضور ایشان می‌توانست ضربات سنگینی بر اسلام و مسلمانان وارد کند.

وی در کودکی هنگامی که کودکان مشرکین به رسول خدا(ص) هنگام تبلیغ اسلام، حمله‌ور می‌شدند به دفاع از رسول خدا(ص) می‌پرداخت. لذا ایشان در میان

کرد و هزارها کتاب و مقاله پیرامون شرح شخصیت این انسان کامل و والا نوشته‌اند و همه داد سخن را داده‌اند، با این وجود باز هم همانند روزهای نخست برای گویندگان و اندیشمندان، مجال سخن باز و بلکه بازتر شده است.

همان‌طور که در احادیث شریفه بیان شده است، امیرالمؤمنین(ع) معجزه‌های است که خداوند به رسول گرامی اش خاتم الانبیا(ص) عطا فرمود. معجزه‌ای که از همه معجزات انبیای گذشته، بزرگ‌تر و حیرت‌انگیزتر است.

با این همه عجز در ایام ولادت پر نور و سرور آن امام همام به گوشه‌ای از فضائل ایشان می‌پردازیم

- برجستگی امیرالمؤمنین(ع) در میان صحابه**

از آنچه از نکات تاریخی و نقل‌های آن به دست می‌آید، این است که خاندان رسالت دارای ویژگی‌هایی بودند که دیگران از آن محروم بوده یا به بلندی آن نمی‌رسند.

امیرالمؤمنین(ع) نیز در بیان ویژگی‌های خاندان اهل بیت(ع) می‌فرماید:

«به خدا سوگند تبلیغ رسالت‌ها، وفای به پیمان‌ها و تفسیر اوامر و هشدارهای الهی به من آموزش داده شده، درهای دانش و روشنائی امورا انسان‌ها نزد ما اهل بیت پیامبر(ع) است.»

در زیارت‌های مأثور نیز که در معرفی اهل بیت علیهم‌السلام بیان شده است، آنان دارای جایگاه و برجستگی‌هایی هستند که دیگران حتی رسولان الهی، ملائک مقرب، شهدا و صدیقین نیز به آن نمی‌رسند.